

GENÇ MÜTEFEKKİRLER DERGİSİ
JOURNAL OF YOUNG INTELLECTUALS

e-ISSN: 2718-000X

Yıl/Year: 6, Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1

Mart/March-2025

**Halidiyye-Hüsamiyye Şeyhi Muhammed Said Seyfeddîn'in "Muhtasarü's-sülûk"
Adlı Eseri Bağlamında Mürid-Mürşid İlişkisi**

The Sheikh of Khalidiyyah-Husamiyyah, Muhammed Said Seyfeddîn's Work "Muhtasarü's-sülûk" in the Context of the Relationship Between the murshid and the murid

Mesut YİĞİT

Dr. Öğr. Üyesi Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

Dr. Muş Alparslan University Faculty Of Islamic Sciences

Muş, TÜRKİYE

m.yigit@alparslan.edu.tr

<http://orcid.org/0000-0002-9939-4235>

Atıf / Citation: Yiğit, M. (2025). Halidiyye-Hüsamiyye Şeyhi Muhammed Said Seyfeddîn'in "Muhtasarü's-sülûk" Adlı Eseri Bağlamında Mürid-Mürşid İlişkisi. Genç Mütefekkirlere Dergisi, 6 (1), 127-148.

<http://doi.org/10.5281/zenodo.14974087>

Yayın Bilgisi/Publication Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/Date Received: 19.01.2025

Kabul Tarihi/Date Accepted: 05.03.2025

Sayfa Aralığı/ Page Range: 127-148

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

Yayıncı / Published by: Nihat DEMİRKOL / TÜRKİYE

ÖZET

Mürid-mürşid ilişkisi, tasavvufî terbiyenin temelini oluşturan ve ahlâkî gelişimi destekleyen önemli bir bağıdır. Bu ilişki, mürşidin müridini Allah'a yaklaştırma ve nefsinin terbiye etme sorumluluğuna dayanır. Nakşibendiyye tarikatının Hâlidiyye kolu, mürid-mürşid ilişkisine yeni bir anlayış getirmiş ve bu tutum Hüsâmiyye şubesiyle geniş bir alanda etkili olmuştur. Bu minvalde Şeyh Muhammed Said Seyfeddîn'in *Muhtasarü's-Sülûk* adlı eseri, mürşidin, müridlerinin kalplerini temizleyip onları güzel ahlâk ile süslemesi ve aynı zamanda şeriat kurallarını öğretmesi gerektiğini vurgular. Mürşidin, müridlerine sevgi ve şefkatle yaklaşarak onların manevî gelişimlerini desteklemesi; müridlerin ise tam bir teslimiyetle zikir ve ibadetle mânevî olgunlaşmalarını sürdürmeleri gerektiği ifade edilir. Bu çalışma, *Muhtasarü's-Sülûk* eseri üzerinden, Şeyh Muhammed Said'in ve bağlı olduğu Hüsâmiyye şubesinin mürid-mürşid ilişkisini incelemeyi ve bu konudaki görüşlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Şeyh Muhammed Said, Muhtasarü's-sülûk, Mürşid, Mürid

ABSTRACT

The relationship between the murshid and the mürid is the cornerstone of Sufi training and plays a key role in moral development. This relationship is based on the murshid's responsibility to guide his mürid closer to God and purify his soul. The Khalidiyya branch of the Naqshbandi order offered a new approach to the murshid-mürid relationship, and this perspective became widely influential, particularly through the Husamiyya branch. In this context, Sheikh Muhammed Said Seyfeddin's work *Muhtasarü's-Sülûk* emphasizes that the murshid should purify the hearts of his mürids, adorn them with good character, and teach them the principles of sharia. It is stated that the murshid should approach his mürids with love and compassion, supporting their spiritual development, while the mürids must continue to foster their spiritual growth through complete submission, dhikr, and worship. This study aims to examine the relationship between the murid and the murshid guide through the work *Muhtasarü's-sülûk* by Sheikh Muhammed Said Seyfeddîn, who is affiliated with the Hüsâmiyye branch, and to reveal his views on this subject.

Keywords: Sufism, Sheikh Muhammed Said, Muhtasarü's-sülûk, Murshid, Murid

GİRİŞ

Tarikat, tasavvufî terminolojide "Hakk'a ulaşmak için belirli kurallar çerçevesinde takip edilen yol" anlamına gelir (Cürcânî, 2004: 119; Kâşânî, 1992: 85; Uludağ, 2016: 343). Bu bağlamda tarikatlar, tasavvufun teorik boyutlarının pratik hayatta uygulanmasını temsil eden intizamlı yapılarıdır. Tarikatların doğuşu, İslâm'ın nefsi terbiye etme ve ahlâki kemâlâta erişme ihtiyacıyla doğrudan ilişkilidir. Bu süreçte, tarikatlar, ilim erbabı ve zâhid sûfilerin düşünceleri, yaşam tarzları ve tavsiyeleri etrafında şekillenmiştir (Yılmaz, 2009: 231-234; Kara, 2019: 87; Türer, 2018: 89-90). Tarikata intisap etme ehliyetli bir müridin etrafında toplanmayı gerektirmiştir. Bu durum, müridin mânevî eğitiminde her adımının müridin rehberliği ve öğretileri doğrultusunda şekillendiği anlamına gelir. Mürid yalnızca bir öğretici değil, aynı zamanda bir rehberdir. Bu nedenle mürid-mürşid ilişkisi, tarikatların şekillenmesinde temel bir role sahip olmuştur (Öngören, 2011: 40/97; Tûsî, 1960: 518).¹

Mürid ve mürşid arasındaki irtibat, müridin mânevî seyrinde rehberle kurduğu bağıdır. Bu bağ, ona destek ve yönlendirme sağlar. İslâm'ın zâhirî boyutlarının yanı sıra bâtinî yönlerini de kavramayı hedefleyen tasavvufî terbiyede, mürşid, müride ilâhî hakikatleri anlamada yardımcı olur. Ancak bu rehberlik, yalnızca teorik bilgilerle değil, pratik bir tecrübeyle de gerçekleşir. Müridin, müridine nefsin terbiye etme ve mânevî kemâlâta ulaşma sürecinde sürekli destek vermesi ve mânevî murakabe de bulunması büyük önem taşır (Kuşeyrî, 2013: 424-425; Hafnî, 1987: 133; Eraydın, 1994: 118; Erginli, 2006: 973-975).

Mürşid, Arapçadaki 'irşad' kökünden türetilmiş olup, doğru yola yönlendiren, rehberlik eden anlamına gelir (Cürcânî, 2004: 174; Uludağ, 2016, 263). Tasavvufî anlamda mürşid, Allah'a yaklaşma yolunda müridi eğiten ve ona rehberlik eden bir muallimdir. Mânevî açıdan kemâlâta ulaşmış, nefsin terbiye etmiş, şer'i ilimleri bilen bir kişidir. Müridin

¹ Mürşid-mürid ilişkisi için bkz.; Ramazan Muslu, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'ye Göre Mürid-Mürşid İlişkisinin Boyutları, *Uluslararası Mevlana Halid-i Bağdadi Sempozyumu Bildirileri*, 11-13 Haziran 2010 = International Symposium on Mavlana Khalid al-Baghdadi Papers, 2012, s. 111-120; Himmet Konur, Mesnevi de Mürid Mürşid İlişkisi; *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, cilt.6, sa.14, ss.149-157, 2005; Süleyman Solmaz, Yesevilik Geleneğinden Bir Şair Salih Baba ve Mürid-Mürşid İlişkisi = Poet From the Yesevi Order: Salih Baba and the Mentor-Disciple Relationship, *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 18-20 Ekim 2018, Ankara, 2018, cilt: II, s. 453-478; Öncel Demirdaş, Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'ye Göre Mürid-Mürşid İlişkisinin Boyutları, *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu*, 03-05 Ekim 2013-Gümüşhane: Bildiriler Kitabı, 2014, s. 323-330; Mahmud Esad Erkaya, Hâlidîyye Tasavvuf Geleneğinde Mürid-Mürşid İlişkileri, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 2017, cilt: IX, sayı: 18, s. 839-861.

vazifesi, müride salt zâhirî bilgi vermek değildir. Onun esas görevi müridin kalbini Allah'a bağlayarak mânevî açıdan yetişmesini sağlamaktır. Mürşid, müridi doğru yolda tutmak için çaba gösterir. Onu nefsin tuzaklarına karşı uyarır ve Allah'a tam anlamıyla teslim olmasına gayret eder (Yılmaz, 2009: 185-187; İz, 1969: 99).

Mürid kelimesi ise "arzu eden, isteyen" anlamına gelir. Tasavvufî anlamda mürid; hakikati arzulayan, nefsin kötü arzularından el çekip Allah'a yakınlaşmayı isteyen ve bu yolda mürşidine tam bir teslimiyetle bağlanan şahıstır (Cürcânî, 2004: 174; Uludağ, 2016: 263; Cebecioğlu, 2009: 526). Müridin bu teslimiyeti hem mürşidine olan güvenini gösterir hem de mânevî yolculuğun en mühim unsurlarından birini teşkil eder. Mürid, mürşidinin rehberliği doğrultusunda nefsin terbiye etmeye gayret eder. Ancak bu sürecin uzun bir çaba gerektirdiği bilinmelidir. Mürşidin rehberliği olmazsa müridin seyrinde doğru yolu bulması çok güçtür (Erginli, 2006: 713-718).

Mürid ve mürşid arasındaki ilişki, yalnızca bireysel bir eğitim sürecini değil, aynı zamanda toplumun mânevî terbiye ve islahını da gözeten bir irtibattır. Mürşid, müridin mânevî olgunlaşmasının yanı sıra çevresine olan etkilerine de dikkat eder. Tarikatların amacı, müridlerin mânevî olgunluğa ulaşmasını sağlamak ve toplumu mânevî ve ahlâki olarak eğitmektir. Bu süreç, her tarikatın kendine mahsus yolu ve mürşidin yönlendirmesiyle gerçekleşir. Tarikatlar, toplumsal barış ve huzurun sağlanmasında da mühim bir rol oynar. Zira mürid sadece kendi inkişafına odaklanmaz, çevresine de karşı sorumluluk taşıdığını bilir. Bu durum, tasavvufun toplum ahlâkına önemli katkılar sunduğunun açık bir delilidir (Bedevî, 1975: 23-24; Kara, 2018: 279).

Bu genel çerçevede, tasavvufun amacı, kişiyi mânevî kemâlâta ulaştırmak ve toplumu ıslah etmektir. 19. yüzyılda tarikatlar arasında önemli bir etki bırakmış olan Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî (v. 1242/1827), bu mânevî yapının önemli bir örneğidir. Onun uygulamaları, tasavvufun hedefleri doğrultusunda büyük bir rol oynamıştır. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, özellikle Nakşibendiyye tarikatının "Hâliyye" olarak adlandırılan kolunu temsil ederek, tarikatın kurumsal yapısında ve uygulamalarında önemli değişiklikler gerçekleştirmiştir. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin liderliğinde Hâliyye tarikatı, yalnızca mânevî eğitim sunmakla kalmamış, aynı zamanda toplumsal ve kültürel alanlarda da derin bir etki bırakmıştır. Ayrıca Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî tekke ve medrese

faaliyetlerini birleştirerek tasavvufu geniş bir alanda yayma konusunda büyük bir çaba sarf etmiştir. Böylece, başta Ortadoğu olmak üzere çok geniş bir coğrafyada etkisini hissettirmiştir (Kavak, 2011: 267-287; Yılmaz, 2009: 262-263).

Benzer şekilde, Hâlidîyye'nin Hüsâmiyye şubesi de köklü bir tasavvufî ekol olarak geniş bir coğrafyada derin etkiler bırakmıştır. Irak, İran, Türkiye ve Suriye'de yaygın olan bu tarikat, toplumun dinî hayatına önemli katkılarda bulunmuş ve bireylerin mânevî olgunlaşmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Hüsâmiyye, Nakşibendî-Hâlidî kolunun geniş bir uzantısı olarak yalnızca mânevî eğitimle sınırlı kalmamış, aynı zamanda toplumsal huzur ve ahlâki değerler noktasında da büyük bir tesir meydana getirmiştir.² Bu kolun pîri Şeyh Muhammed Ali Hüsâmeddîn et-Tavîlî'dir (v. 1278/1861). Şeyh Muhammed Ali Hüsâmeddîn, geniş bir tasavvufî mirasa sahip olup, babası Şeyh Muhammed Bahâeddîn-i Evvel et-Tavîlî (v. 1298/1881) ve dedesi, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin baş halifesi olan Şeyh Osman Sirâceddîn et-Tavîlî'dir (v. 1298/1881).³

Şeyh Muhammed Ali Hüsâmeddîn, Nakşibendiyye, Kâdirîyye, Rufâîyye, Sühreverdîyye, Çeştîyye, Kübrevîyye, Şâzelîyye, Düsûkîyye ve Bedevîyye tarikatlarından icazet almış bir şeyhtir. Geniş tasavvufî mirasıyla, yirmi üç binden fazla halife yetiştirmiştir. Halifeleri arasında tanınmış âlimler ve büyük sûfiler bulunmakta; bunlar arasında Şeyh Muhammed Emin el-Hâl (v.1350/1931), Seyyid Abdürrahim el-Mevlevî (v. 1300/1883), Şeyh Muhammed el-Mahvî (v. 1351/1932), Erbil müftüsü Şeyh Muhammed Ali el-Hüsâmî (v.1306/1889), Şeyh Alaaddin Fersafî (v. 1386/1966), Seyyid Muhammed Kadri Hâşimî (v. 1381/1961) ve Şeyh Muhammed Said Seyfeddîn (v. 1334/1916) gibi isimler öne çıkmaktadır. Bu halifeler, tarikatın öğretilerini yayarak farklı coğrafyalarda mânevî etki oluşturmuş ve tarikatın toplumsal etkisini artırmıştır (Yiğit, 2022: 54-55).

² Nakşibendî-Hâlidî bir kol olan Hüsâmiyye hakkında genel bilgi için bkz. Mesut Yiğit, *Seyyid Muhammed Kadri Hazîn Hâşimî: Hayatı, Tarikatı ve Düşüncesi*. (Ankara: Kitabe Yayınları, 2022), 59-83; Hayri Kaplan, Kuzey Irak'ta Hâlidî-Osmanî Tasavvuf Önderlerinden Şeyh Muhammed Ali Husâmüddîn et-Tavîlî (1861-1939) Hayatı, İrşad Faaliyetleri ve Türkiye'deki Halifeleri, *Uluslararası Mevlana Halid-i Bağdadi Sempozyumu Bildirileri*, 11-13 Haziran 2010 = International Symposium on Mavlana Khalid al-Baghdadi Papers, 2012, s. 249-255.

³ Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin halifelerinden Şeyh Osman Sirâceddîn et-Tavîlî'nin hayatı ve irşadı hakkında genel bir bilgi için bkz. Yiğit, *Seyyid Muhammed Kadri Hazîn Hâşimî*; 83-90; Abdulcebbar Kavak, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin Halifelerinden Şeyh Osman Sirâceddîn et-Tavîlî (v. 1283/1866) ve Biyâre Medresesi/Tekkesi, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* [Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi] [İİFD] [EAÜİFD], 2015, sayı: 43, s. 260-283.

Hüsâmiyye'nin etkisi, birçok bölgede olduğu gibi Anadolu'da da belirgin bir şekilde hissedilmiştir. Özellikle Cizre, Hüsâmiyye'nin tasavvufî öğretisinin şekillendiği önemli bir merkez haline gelmiştir. Hüsâmiyye'nin Cizre'deki tasavvufî mirası hem bireysel hem de toplumsal düzeyde derin bir iz bırakmıştır. Bu etki, yalnızca bölgenin dinî ve kültürel yapısını etkilemekle kalmamış, aynı zamanda Şeyh Muhammed Said'in rehberliğinde Hüsâmiyye'yi tasavvufî terbiye alanında mühim bir tecrübe kaynağına dönüştürmüştür. Şeyh Muhammed Said'in irşadı, müridlerin mânevî yolculuklarına ışık tutarken, bölgedeki toplumsal ve ahlaki değerlerin şekillenmesine de önemli katkılar da bulunmuştur. Müridin mânevî kemâlâtı, sadece bireysel bir ilerleme değil, aynı zamanda toplumsal dönüşümü de beraberinde getiren bir süreç olmuştur (Müderriş, 1983: 400-401; Yiğit, 2022: 59-66).

Bu kapsamda Hüsâmiyye'nin geniş coğrafi ve kültürel etkileri göz önünde bulundurulduğunda, "Muhtasarü's-sülûk ve'l-ihsân fî beyâni'l vusûl ilâ meliki'l-mülûk ve tarikatü'l-hâcegân" adlı eseri tarikatın öğretilerini anlamak için önemli bir kaynaktır. Eser, Hüsâmiyye'nin tasavvufî anlayışını ve mürid-mürşid ilişkisini çözümlenmek için temel bir referans oluşturur. Bu çalışmada, eserdeki mürid-mürşid ilişkisi incelenecek ve tarikatın eğitim anlayışı ele alınacaktır. Şeyh Muhammed Said Seyfeddîn'in öğretilerini merkeze alarak, mürid-mürşid ilişkisinin bireysel mânevî gelişim ve toplumsal huzur üzerindeki etkileri keşfedilecektir. Ayrıca, tasavvufî eğitimin bu bağlamdaki katkıları vurgulanacaktır.

1. Şeyh Muhammed Said Seyfeddîn'in Hayatı

Şeyh Muhammed Said Seyfeddîn, 1874 yılında Cizre'de doğmuştur. Babası Hüseyin Mazlum Efendi, Cizre'nin saygın ailelerinden birine mensup olup cömertliği ve güzel ahlâkıyla tanınmıştır. Annesi Seyyide Hâlîme ise sâliha ve takva sahibi bir kadın olarak bilinmiştir. Şeyh Muhammed Said'in ailesinin dinî ilimlerde köklü bir geçmişi olmuştur. Küçük yaşta ilim öğrenmeye başlamış ve mânevî bir işaret olarak, bölgenin önde gelen Nakşibendî-Hâlidî mürşidi Şeyh Muhammed Ali Hüsâmeddîn'in yanına gitmeyi istemiştir. Ailesi başlangıçta bu isteğe sıcak bakmamıştır. Ancak Şeyh Mustafa

Seblâğî'nin (v. ?)⁴ tavsiyesinden sonra ailesi onu Tavîle'ye⁵ göndermeye rıza göstermiştir.

Şeyh Muhammed Said Seyfeddîn, Tavîle'de seyr u sülûkunu tamamlayarak Cizre'de irşad göreviyle vazifelendirilmiştir. İrşad faaliyetlerine başladıktan sonra, Cizre ve çevresi Hüsâmiyye olarak adlandırılan yeni bir Nakşibendî-Hâlidî ekolünün mânevî atmosferine girmiştir. Bu süreçte, bölge halkı onun yüksek mânevî halleriyle etkilenmiş ve dinî hayatta önemli değişimler yaşanmıştır. Çelebi Süleyman Kaya, Şeyh Muhammed Said'in irşadında, topluma zarar veren kişilerin ve büyük günah işleyenlerin ıslah edilmesinin büyük bir öneme sahip olduğunu vurgulamıştır (Kaya, 1996: 134-137).

Şeyh Muhammed Said 1916 yılında, henüz 42 yaşındayken vefat etmiştir; ardından yolunu sürdüren birçok halife ve mürid bırakmıştır. Bunlar arasında en meşhuru, Şeyh Muhammed Said'in vefatından sonra tarikatın piri Şâh Muhammed Ali Hüsâmeddîn tarafından Türkiye'de baş halife olarak vazifelendirilen Seyyid Muhammed Kadri Hazîn'dir.

1.1. Eserleri

Şeyh Muhammed Said Seyfeddîn'e ait iki eser bulunmaktadır. Bu eserler, onun tasavvufî bilgi birikimini ve mânevî rehberlik anlayışını yansıtmaktadır (Yiğit, 2022: 109-111).

1.1.1- Muhtasarü's-sülûk ve'l-ihsân fi beyâni'l-vusûl ilâ meliki'l-mülûk ve tarikatü'l-hâcegân

Şeyh Muhammed Said'in mürid-mürşid ilişkisi bağlamında tasavvufî düşüncesini ortaya koymayı amaçladığımız bu eser, Nakşibendiyye tarikatının usul, âdâb ve erkânını açıklamak üzere kaleme alınmıştır. Şeyh Muhammed Said, kitabını mânevî bir emir sonucunda yazdığını belirtmiştir. Arapça kaleme alınan kitap, Çelebi Süleyman Kaya tarafından "*Gönül Sultanları ve Hak Sohbetleri*" adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Yaptığımız tüm araştırmalara rağmen bu eserin orijinal nüshasına veya bir kopyasına erişemedik. Orijinal ve tek nüshayı elinde bulunduran Çelebi Süleyman Kaya'nın varisleri ve yakın müntesipleri ile yaptığımız görüşmelerde kitabın zayi edildiğini teyit ettik. Müellif eserini bir mukaddime-giriş ve on dokuz fasıl olarak kaleme almıştır.

⁴ Şeyh Osman Sirâceddîn et-Tavîlî'nin halifesidir.

⁵ Mevlâna Halidi Bağdadi'nin halifesi Şeyh Osman Siraceddin'in köyüdür. Irak'ta bulunan Tavîle köyü, Süleymaniye'ye doksan altı km., Halepçe'ye otuz dört km. uzaklıktadır.

Fasıllarda tasavvuf ve tarikatın Kur'ân-ı Kerîm ile Sünnet'teki delilleri verildikten sonra, Nakşibendiyye tarikatının usul, âdâb ve erkânı örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Şeyh Muhammed Said, tarikat silsilesini, şeyh ve müşşid türlerini, müşşid ile müridlerin görevlerini ve vasıflarını derinlemesine ele almıştır. Her bir fasıl, sâlikin seyr u sülûkunda güven içerisinde ilerlemesi için gerekli olan bilgiyi ve uygulamaları sunmuştur. Zikir, rabita, murakabe ve Nakşibendiyye tarikatının on bir esası üzerine bölümler de yer almıştır. Kitap ayrıca ilhamlar, rüyada ve uyanıkken Hz. Peygamber'in görülebilirliği, evliyanın kerametleri gibi önemli konuları da ele almıştır. Bununla birlikte, müşşidlerin müridlerin kalbine teveccühü ve hatme-i şerif âdâbı hakkında da açıklamalara yer verilmektedir.

1.1.2- Dîvân

Şeyh Muhammed Said tarafından genelde Kürtçe, Arapça ve Farsça dillerinde yazmış olduğu divan; 246 şiir, 3060 beyit, 73 bend ve bir bağımsız mısradan oluşmaktadır. Divan, genellikle Şeyh Muhammed Said'in müşşidi Şah Muhammed Ali Hüsameddin'e duyduğu derin sevgi, bağlılık ve onun mânevî büyüklüğüne yaptığı vurgularla dikkat çekmektedir. Divanındaki temalar ve üslup genellikle Şeyh Ahmed el-Cezerî'den etkilendiğini göstermektedir. Şeyh Muhammed Said, divanını aruz vezniyle kaleme almıştır. Şiirleri vasıtasıyla mânevî seyrini aktarmış ve yaşadığı aşkı ifade ederken okuyucularını duygu yüklü bir atmosfere çekmiştir. Cizre ve çevresinde meşhur olduğu mânevî hali, içindeki coşku ve cezbe hali şiirlerinde de göze çarpmaktadır. Divanı Arap ve Latin alfabeleri ile basılmıştır (Arslan, 2021: 47-49).

2. Muhtasarü's-sülûk Bağlamında Mürid-Müşşid İlişkisi

Müşşid, müridini Allah'a yaklaşmaya yönlendiren mânevî bir rehberdir. Mürid ise müşşidine güvenerek nefsin terbiye edip mânevî olgunluğa ulaşmaya çalışan kişidir. Bu ilişki, güven, sadakat ve teslimiyet üzerine kuruludur. Müşşid ile mürid arasındaki ilişki, mânevî rehberlik ve doğru yönlendirme ihtiyacına dayanmaktadır. Mürid, mânevî olgunluğunu geliştirmek ve hatalardan kaçınmak için bir rehber ihtiyacı duyar. Müşşidsiz bir yolculuk, müridin yanlış yollara sapma riskini artırmakta ve mânevî tehlikelerle karşı karşıya kalmasına yol açmaktadır. Tasavvufta mânevî seyrin kazanımlarının yanında, bu yolun zorluklarla dolu olduğu da unutulmamalıdır. Gerçek mânevî faydayı elde etmek için kâmil bir müşşidin rehberliğinde seyr u sülûk etmek şarttır. Böylece taliplinin mânevî

seyrinin güvenliği sağlanır. Aksi halde mürid mânevî bir çöküş tehlikesi ile karşılaşabilir (Eraydın, 1994: 116-118; Kaya, 1996: 15).

Şeyh Muhammed Said, mürid-mürşid ilişkisini tasavvufta hayati bir unsur olarak görür. Tarikat, tasavvufî bir kurum olarak bireyin Allah'a yakınlaşmasına yardım ederken mürşid de muallim ve mânevî rehberdir. Mürşidin, müridinin mânevî gelişimini desteklemesi, şariat ve tarikat kurallarını öğretmesi zaruridir. Müridin, mürşidine duyduğu sevgi ve bağlılık, onun mânevî dönüşüm ve terakkisi için elzemdir (Kaya, 1996: 7-18; Ayış, 2015: 153-155)). Şeyh Muhammed Said'in mürid ve mürşid ilişkisine dair düşüncelerini daha kapsamlı bir şekilde ele almak amacıyla konunun çeşitli boyutlarını başlıklar halinde incelemeye çalışacağız.

2.1. Müridin Görevleri

Şeyh Muhammed Said'e göre, müridin mürşidine olan muhabbeti, anne ve babasından, çocuklarından daha çok olmalıdır. Bu sevgi, mürşidin müridin mânevî yükselişindeki rolünü gösterir. Bu nedenle müridin duyduğu sevginin içten, samimi ve yüzeysel olmaktan uzak olması icap eder. Zira mürşid, müridin mânevî terbiyesinin merkezindedir. Müridin mürşidine karşı sevgisi müridin feyiz kaynağı ve sermayesidir. Mürid, mürşidinin sohbetinde izinsiz konuşmaktan kaçınması ve mürşidinin sohbetlerini saygı ile dinlenmesi gerekir. İzin verilmiş olsa bile müridin konuşmaları nazik, açık ve tevazu ile dolu olmalıdır. Çünkü mürşide karşı cüretkâr davranışlar, müridin manen zarara uğratar (Kaya, 1996: 54-55).

Mürid, mürşidin verdiği emirleri ve görevleri kesinlikle reddetmemelidir. Zira şeyhin emirleri müridin kendi anlayışından daha doğru ve güvenilirdir. Bu emirler, mânevî terakki açısından son derece önemlidir. Müridin, mürşidinin bilgi ve firâsetini dikkate alması elzemdir. Mürşid, bazen zahirde hoş olmayan hareketler yapabilir. Eğer bunlar kesin olarak şeriata aykırı ise müridin bu hareketlerden sakınması gerekir.⁶ Mânevî hâlini mürşidine tam olarak açıklamak da zorunludur. Çünkü mânevî durumu gizlemek, müridin ilerlemesini olumsuz etkiler (Kaya, 1996: 57).

---

⁶ Şeyh Muhammed Said'in bu yaklaşımı, bazen zahiren hoş görünmeyen bir hareketin aslında şeriata uygun olabileceğini ortaya koymaktadır.

Şeyh Muhammed Said, müridin müşşidin sözlerini kendi kişisel keşfine tercih etmesini özellikle vurgulamıştır. Çünkü müşşidin keşfi, müridin kendi keşfinden daha doğru ve güvenilir olarak değerlendirilir. Ancak Şeyh Muhammed Said bu keşfin kesinlikle Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnete uygun olması gerektiğini söyler. Aksi takdirde bu keşfe itibar edilmeyecektir. Mürid, müşşidin huzurunda başını eğik tutmalı, saygılı ve dikkatli olmalıdır. Müşşidin huzurunda yemek yememek ve uzanmamak da bir gerekliliktir. Bu durum, mânevî bir sorumluluğu da beraberinde getirir. Müridin müşşidini, Allah'a kavuşmak için gerekli olan hakiki müşşid olarak kabul etmesi, onun mânevî seyrinin kesintiye uğramaması açısından önemlidir. Mürid, müşşidin her sözünü dikkatle dinlemeli ve zihninde tutmalıdır. Çünkü müşşidin söyledikleri mânevî anlamda büyük bir ehemmiyet taşır (Kaya, 1996: 58).

Şeyh Muhammed Said'e göre, mürid müşşidin öğrettiği zikir ve virdi aynen yapmalıdır. Müşşidin izni olmadan bu uygulamalarda değişiklik yapılmamalıdır. Müridin müşşidini zamanın en kâmilî olarak kabul etmesi gerektiğini vurgular. Müşşid, müridin mânevî açıdan yetişmesinde örnek bir kişidir ve bu nedenle ona inanmalı ve güvenmelidir (Kaya, 1996: 58-59).

Mürid her gün ikindiden sonra kendini hesaba çekmeli ve o günkü eksikliklerle hataları üzerinde düşünmelidir. Bu durum müridin mânevî halini değerlendirmesi ve eksikliklerini düzeltmesi için önemlidir. Ayrıca, tövbe etmelidir. Şeyh Muhammed Said, zikir sırasında gaflet etmemenin önemini vurgular. Mürid, sağa sola bakmamaya özen göstermeli ve zikirde dikkatin dağılmasını engellemelidir. Mürid bir şey yediğinde kalpte Allah'ın şükürünü hissetmelidir. Çünkü o zaman artık şükür vaktidir. Mürid nefisini herkesten daha hakir görmelidir. Bu durum müridin kendini terbiye etmesi ve Allah'a daha yakın bir kul olması için gerekli bir anlayıştır (Kaya, 1996: 59-60).

Mürid zikir ve uyku esnasında abdestli olmalı, kibleye dönerek sağ yanı üzerine yatmalıdır. Abdest, mânevî temizlik sağlar ve bu taharet anlayışının uykuya da yansımaları önemlidir. Şeyh Muhammed Said, konuşmayı az yapmanın ve susmayı tercih etmenin önemini vurgular. Fazla konuşmak, zikrin devamını engeller ve kalbi bozar. Bu durum mânevî seyrin devamını sağlamak için gereklidir (Kaya, 1996: 60).

Şeyh Muhammed Said, söz ve davranışlarda Hazreti Peygamber'in (s.a.v.) sünnetine uymanın önemini vurgular. Sünnete uygunluk, seyr u sülûkun temel bir parçasıdır ve zikir ve tefekkürden üstün kabul edilmelidir. Mürid tüm isteklerinde Allah'ın rızasını gözetmelidir. Şeyh Muhammed Said, az uyumanın ve uykuya dalmadan önce zikirle meşgul olmanın önemini belirtir. Bu, mânevî bilincin devamını sağlamak için önemlidir. Az gülmeli ve özellikle kahkaha tarzında gülmekten kaçınmalıdır. Kahkaha, mânevî huzuru bozabilir ve dikkatin dağılmasına neden olabilir. Aşırı yemekten ve açlıktan kaçınılması gerektiğini ifade eder. Dengeli bir şekilde yemek, mânevî açıdan emniyete sebeptir (Kaya, 1996: 61).

Şeyh Muhammed Said, müridin Allah'tan sakınmasını ve ona yaklaşmak için yeterli çabayı gösteremediğinden hüznü olmasının önemini vurgular. Bu, Allah'ı tanımanın ve sevmenin bir sonucu olup mânevî terakki için gereklidir. Şeyhini kötüleyenlerle sohbetten kaçınmalıdır. Bu, kalbe zarar verebilir. Ayrıca mürişidin itibarına da zarar verebilir. Mürişidinin itibarına saygı göstermek, mâneviyatı korumak için gereklidir (Kaya, 1996: 62).

Şeyh Muhammed Said'in bu düşünceleri, müridin mânevî terakkisi için birer pusula işlevi görür. Mürişidin rehberliğine tam bir teslimiyet, gerçek anlamda Allah'a yaklaşmanın yolunu açar. Sonuç olarak, her adım, mânevî seyrin bir parçasıdır ve hakikate bir adım daha yaklaşımdır.

2.2. Mürişidin Görevleri

Şeyh Muhammed Said, mürişidin görevlerinin sayılamayacak kadar çok olduğunu söyledikten sonra olmazsa olmaz nitelikte olanları sıralar. Belirttiğine göre mürişidin en temel görevi müridlerinin terbiyesi için gayret sarfetmesidir. Ona göre müridlerinin mânevî terakkisi için iki esas usul bulunmaktadır: Mânevî tasarruf ve siyâset. Mânevî tasarruf ile müridlerin kalplerini Allah'tan gayri her şeyden temizleyip onlara mânevî yönden geliştirmek, kötü ahlâkları bertaraf edip güzel ahlâkla süslemek, bu önemli süreçte mürişidin sorumluluğudur. Bu yolda, Şâh-i Nakşibend'in (v. 791/1389) mânevî mürişidi Abdülhâlık el-Gucdevânî'nin (v. 575/1179) izinden giderek zikir, murakabe ve diğer mânevî yolları öğretmek müridlerine rehberlik etmelidir. Siyâset ile eğitimde ise iyiliği teşvik etmek ve kötülükten sakındırmak, mürişidin müridleriyle olan birebir alakası

ve muhabbetiyle gerçekleşir. Bu muhabbet, müridlerin hallerini ve amellerini gözetmeyi, tarikat ve şeriata uygun olanları destekleyip uyumsuz olanları düzeltmeyi içerir (Kaya, 1996: 46-48).

Mürşidin, müridlerinin hangi mertebelere yükselebileceğini anlaması ve sahip oldukları kabiliyetleri tespit etmesi zaruridir (Kaya, 1996: 49). Bu bilgi firâset ve keşif ile elde edilir. Firâset, mânevî görüşle eşyaların hakikatini anlamak olup (Cebecioğlu, 2009, 217; Uludağ, 2016: 138) keşif ise müridlerin yeteneklerini anlamak için kullanılan bir diğer yöntemdir. Şeyh Muhammed Said'e göre firâset, doğruluk ve güvenirlilik açısından keşiften daha önce gelir ve tercih edilir. Ancak Şeyh Muhammed Said'den sonra Cizre'de Nakşibendî-Hâlidî tarikinin Hüsâmiyye şubesinin mürşidi Seyyid Muhammed Kadri Hâşimî bu durum için bir açıklama yapmıştır. Ona göre Arif-i billâhın kalbi o kadar büyüktür ki onu tam anlamıyla Yüce Allah bilir. İşte bu büyüklükte olan bir kalbin içinde zuhura gelen hadise o kadar küçük kalır ki veli şahıs olayın şekli ve zamanında yanlışlık yapabilir. Yoksa Arif-i billâhın keşfi doğru ve haktır (Kaya, 1996: 51). Şeyh Muhammed Said, mürşidin müridlerini zengin ya da fakir ayrımı gözetmeden eşit muamele etmesi gerektiğini vurgular. Her mürid, Allah'ın rızasını ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetini arama hakkına sahiptir. Sohbetlerinde kimseyi dışlamayan, açık ve samimi bir üslup benimsemesi gereken mürşidin, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) nazik tavrını örnek alması elzemdir. Ayrıca, müridlerinin malı, şanı veya mevkii ile ilgili bir beklenti içinde olmaması gerektiği de ifade eder. Mürşidin asıl gayesi, yalnızca müridlerinin mânevî terakkisidir (Kaya, 1996: 52).

Şeyh Muhammed Said'e göre güler yüzlü olmak, müridlerin kalplerinde olumlu bir etki bırakırken, gereksiz sözlerden kaçınmanın önemi de büyüktür. Eğer mürşid cezbe ehli ise ve konuşması zaruri hale gelirse, bu durum elbette caizdir. Mürşidin, müridlerini Allah için, öz evladı gibi sevmesi ve bu sevginin mânevî bir bağ oluşturması gerekmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetine riayet etmeye teşvik eden mürşid, müridlerinin hatalarını nazik bir şekilde ikaz etmeli, bu sayede onların hatalarını anlamalarına yardımcı olmalıdır. Mânevî hâl geldiğinde müridlerin durumunu gözlemlemesi, istidadı olmayanların yükünü artırmaktan kaçınması gerekmektedir (Kaya, 1996: 53).

Şeyh Muhammed Said, müşşidin, müridlerin sayısıyla gururlanmaması, onların terakkisi ve ıslahı ile meşgul olması gerektiğini vurgulamıştır. Dolayısıyla, müridlerin sayısından ziyade, kabiliyetli ve ehil olanlarla ilgilenmesi elzendir. Gıybet ve nahoş sözlerin müşşidin huzurunda edilmesine müsaade etmemesi, mânevî huzuru koruma adına gereklidir. Ayrıca, müşşidin sırları yalnızca hâlis ve muhlis olanlarla paylaşması, mânevî bağların korunmasına katkı sağlar. Temizlik ve görünüşüne dikkat etmek, sünnet-i seniyeeye uygun olmak, müşşidin ve müridlerinin mâneviyatını yükseltir. Müşşidin, müridleri hakkında daima güzel niyet ve düşünce beslemesi, olumsuz tavırlara rağmen onların ıslahını umut etmesi önemlidir (Kaya, 1996: 53).

Gurur ve aşırı güven duygularına karşı dikkatli olunması, mânevî terakkiyi engelleyebileceği için zaruridir. Sohbet ve virdleri terk eden müridlere nasihat edilmesi, terakkilerinin devamlılığını sağlamak adına faydalıdır. Müşşidin, sünnet olan durumlar dışında zenginlerin evlerine gitmekten kaçınması ve kendine has bir halvet yeri tayin etmesi gerekmektedir. Ayrıca, müşşidin sürekli abdestli bulunması mânevî temizlik ve hazırlık açısından önceliklidir (Kaya, 1996: 54).

Şeyh Muhammed Said'in müşşidin görevleri üzerine sunduğu ilkeler, müşşidin mânevî rehberliğinin derinliğini ve gerekliliğini ortaya koymaktadır. Müşşidin temel sorumluluğu, müridlerinin ruhânî gelişimlerini desteklemek ve onları Allah'a yakınlaştırmaktır. Bu sabırla ve nazik bir üslupla Peygamber Efendimizin (s.a.v.) sünnetine uygun şekilde gerçekleştirilmelidir.

2.3. Sahih Silsile ve İrşad İzni

Şeyh Muhammed Said, tarikatın ve müşşidliğin hakiki ve sahih bir temele dayanması gerektiğini belirtmiştir. Müridlerin eğitimini üstlenen müşşidlerin, Hazreti Peygamber'e (s.a.v.) kadar elden ele geçen sahih bir silsileye ve gerçek bir izne sahip olmalarının zorunlu olduğunu vurgulamıştır.⁷ Bu vaziyet, şeyhin yalnızca iddiada bulunarak değil, gerçek bir yetkiye sahip olarak irşad yapması gerektiğini ifade eder. Şeyh Muhammed Said, izinsiz ve yetkisiz olarak irşad iddiasında bulunan kişilerin insanlara büyük zararlar verebileceğini vurgulamıştır. Ona göre bu tür iddia sahipleri, mânevî açıdan insanları yanıltarak onları Allah'ın yolundan saptırabilirler. Bu nedenle, şeyhliğin ve irşad

---

⁷ Tarikatlarda Hz. Peygamber'e (s.a.v.) kadar uzanan müşşidler zincirine silsile denir. Bkz. (Cebecioğlu, 2009: 574).

yapmanın en önemli şartı, sahih bir izin ve hakiki bir silsileye bağlı olmaktır. Hatta izinsiz irşad yapmanın, büyük bir günah olduğunu da ifade etmiştir (Kaya, 1996: 41).

Şeyh Muhammed Said, müridlerin mânevî terbiyesini üstlenen mürşidin önceki büyük ve rehber şahsiyetlerin yollarını takip etmesinin zaruri olduğunu bildirmiştir. Takip ettiği silsilede yer alan mürşidlerin ortaya koyduğu mânevî disiplinlerine, zikir ve murakabe gibi uygulamalara devam etmesi gerektiğini belirtmiştir. Şeyhin, bu uygulamalar sonucunda kalbini temizlemesi ve kötü ahlâktan arınması gerektiğini vurgular. Ona göre hakiki bir mürşid, müridlerini Allah'ın razı olduğu ve övdüğü güzel ahlâkla donatmaktan sorumludur (Kaya, 1996: 43). Özetle, Şeyh Muhammed Said, tarikatın ve mürşidliğin geçerli ve güvenilir bir temele dayanması gerektiğini vurgulamış ve bu konuda iki temel şartı ön planda tutmuştur. Bu iki şart, sahih bir silsile ve hakiki bir izin ile birlikte, mânevî temizlenme ve güzel ahlâkla donanmış kâmil bir mürşid olmalıdır.

2.4. Nakşibendiyye Tarikatında İrşad ve Rehberlik

Tarikat, Şeyh Muhammed Said'in düşüncelerine göre, kişinin Allah'a tam anlamıyla kul olabilmesi için bir yol göstericidir.⁸ Bu yolda kişinin Allah'a kullukta mükemmelliğe ulaşması için nefsinin kötü arzularından sıyrılması gerekir. Kendini beğenme, gösteriş yapma, büyüklenme ve başkalarını kıskanma gibi olumsuz duygulardan arınmak, bu sürecin ayrılmaz bir parçasıdır. Şeyh Muhammed Said'e göre, tarikat yolunda insan, nefsinin kötü isteklerinden arınarak yalnızca Allah'a kul olur. Nefsinin olumsuz arzularına yenik düşerse, kişi yalnızca kendi nefsine kul olur ve bu durumda Allah'a şirk koşmaya başlar.⁹ Kur'ân-ı Kerîm, Allah'a hâlis bir şekilde kul olmanın önemini vurgular (Kehf 18: 110). Tarikat da bu hâlis kulluğa ulaşmak için bir araç olarak görülür (Kaya, 1996: 11).

Şeyh Muhammed Said'e göre tarikatta mürşid, müridin mânevî terakkisinden sorumlu bir rehberdir. Mürşid, müridine hem şeriatın hem de tarikatın kurallarını öğretir ve onun mânevî eğitimine yön verir. Mürid, mürşidinin sevgisiyle kalbinde köklü bir değişim yaşar. Mürşid, müridinin kalbinde mânevî bir tesirde bulunarak onu kötü ahlâktan arınmasına ve güzel ahlâkla donanmasına vesile olur. Ancak mürşidin mürid üzerindeki

---

⁸ Şeyh Muhammed Said, tarikattan bahsederken genellikle Nakşibendî-Hâlidî yolunu kastetmektedir.

⁹ "Arzu ve heveslerini kendisine ilâh edinen kimseyi gördün mü?" Furkan, 25/43.

etkisi Allah'ın izniyle olmaktadır. Mürşid, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mânevî mirasını taşıdığı için, müridinin mânevî yönünü geliştirme kapasitesine sahiptir. Bir mürşidin tasarrufu yalnızca insanlarla sınırlı kalmaz, bütün varlıklar üzerinde etkili olabilir. Bu yüzden, tarikat yoluyla, günahkâr bir insanın bile takva sahibi bir insan haline gelmesi mümkündür (Kaya, 1996: 12).

Şeyh Muhammed Said'in mürşidin tasarrufu hakkındaki düşüncelerinin, bağlı olduğu yolun rehberlerinin genel görüşleriyle uyumlu olduğu görülmektedir. Mevlânâ Hâlidî Bağdâdî de mektuplarında evliya için tasarrufun caiz olduğuna ve buna işaret eden ayet-i kerimelerin bulunduğu dikkat çeker. Hatta bu tasarrufun vefat etmiş velileri de kapsadığına dair açıklamaları vardır (Es'ad Sâhib, 2012: 77-79). Nitekim İmam-ı Rabbânî'de Nakşibendiyye tarikatında müridin seyr u sülûka başlaması ve mânevî seyrinde muvaffak olmasını mürşidin tasarrufuna bağlı olduğunu ifade etmiştir (Rabbânî, 2011: 2/45).

Şeyh Muhammed Said, Nakşibendiyye tarikatının temelinde mürşidin tasarrufunun yanında cezbesinin de yattığını vurgular. Mürşid, müridin kalbinde mânevî bir etki yaparak nefsanî kirliliklerden arındırır. Bu temizlik, altının kirlilerden arındırılması gibi, mânevî bir süreçle gerçekleşir. Şeyh Muhammed Said'e göre, meczûb¹⁰ müridin Allah'a yakınlığı terakkisi hızlı bir şekilde gerçekleşir. Allah Teâlâ'nın kudret ipiyle kişi, kendi iradesi dışında huzuruna çekilir. Bu durumda, kişinin huzura kavuşmaktan geri durması veya gecikmesi mümkün değildir. Allah'ın büyük rahmeti sayesinde, kişi isterse de istemezse de huzura ulaşır (Kaya, 1996: 15).

Nihayetinde, Şeyh Muhammed Said'e göre, tarikatın, özellikle de mensubu olduğu Nakşibendî-Hâlidî kolun, müridin mânevî terakkisi ve Allah'a tam bir kul olma yolundaki mühim yeri tartışmasızdır. Mürşidin rehberliği, Allah'ın izniyle, müridin kalbinde derin bir değişim meydana getirir. Böylece, mürşidin himayesinde ilerleyen mürid, hakiki manada bir kemâlâta ulaşabilir.

Şeyh Muhammed Said'e göre, Nakşibendiyye tarikatı, Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetine sıkı sıkıya bağlılığı nedeniyle Allah'a ulaşmanın en yakın

---

¹⁰ "Hakk'ın jendine dost edindiği, kendinden geçerek hakka ermiş veli" (Uludağ, 2016: 240).

yoludur. Nakşibendiyye tarikatı dinin esaslarına sadık olmanın yanında ruhsatlarla amel etmeyi reddetmektedir. Bu tarikatın yakınlığının bir diğer nedeni, silsilesinin Hz. Peygamber'den sonra ümmetin en faziletli kişisi olan Hz. Ebû Bekir'e dayanmasıdır. Bu bağ, Nakşibendiyye'nin mânevî kıymetini artırmakta ve onu diğer tarikatlardan ayırmaktadır (Kaya, 1996: 15).

Şeyh Muhammed Said, tarikatların faziletleri ve hangisinin en yakın yol olduğuna dair bir değerlendirme yapmıştır. Onun görüşüne göre, devrinin müçtehid ve tahkik sahiplerinin sonuncularından olan İmâm Şihâbüddîn Ahmed İbn Hacer el-Heytemî el-Mekkî (v. 974/1567), “Fetavâ el-Hadîsiyye” adlı eserinin sonunda Nakşibendiyye tarikatını “cahil sûfilerin bulaşığından uzak yegâne tarikat” olarak tanımlamıştır (Heytemî, ts: 240). Şeyh Muhammed Said, Heytemî'nin bu ifadesinin ve nitelemesinin, Nakşibendiyye tarikatının faziletini ve en yakın yol olduğunu vurgulamak için yeterli olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Şeyh Muhammed Said, Heytemî'nin ilmiyle amel eden bir ârif müçtehit olduğunu vurgulamakta ve bu kaniya varırken Kur'ân ve sünnetin onu bu sonuca sevk ettiğini belirtmektedir (Kaya, 1996: 16).

Şeyh Muhammed Said'e göre Nakşibendiyye tarikatı, mürşidin rehberliğinde nefsin arındığı ve Allah'a en yakın olduğu yoldur. Mürşidin tasarrufu ve cezbese, müridi mânevî olgunluğa taşıyan en güvenilir araçtır. Bu yol, Kur'ân ve sünnete sıkı sıkıya bağlı kalarak en sağlam mânevî terakkiyi sağlar.

2.5. Mürid-Mürşid ilişkisinde Rabıta

Rabıta sözlükte ر - ب - ط kökünden türetilmiştir. İki şeyi birbirine sıkıca bağlamak, ip, alaka gibi anlamları bulunmaktadır. Tasavvufta ise müridin kâmil bir şeyhe gönlünü bağlayarak onun sûretini düşünmesini ifade eder. Bu uygulama, müridin kalbini dünyevi düşüncelerden arındırır, şeyhin ruhânîyetinden feyiz almasını sağlar ve Allah'ı hatırlatır. Ayrıca, mürid ile mürşidi arasında sevgi bağı kurarak mânevî etkisini hissetmesine ve terakkisine katkıda bulunur (İbn Manzur, ts: 3/1560-61; Cebecioğlu: 2009: 507; Uludağ, 2016: 289). Şeyh Muhammed Said, Allah'a ulaşmanın üç yolunu belirtir: kâmil bir mürşid, zikir ve murakabe. Ona göre kâmil mürşidin rabıtası, bu yolda en etkili ve kısa yoldur. Tıpkı bir kişinin padişahın huzuruna çıkmak için aracılara ihtiyaç duyması gibi, tarikat yolcusunun da Allah'a ulaşmak için bir vesileye ihtiyacı vardır. Kalpteki günahlar

ve dünya tutkuları varken Allah'a ulaşmak imkânsızdır. Bu nedenle kalbin arınması için kâmil bir mürşide sadık kalmak şarttır. Rabıta, Allah'a yaklaşımda önemli bir araçtır. Rabıta müridi gaflet ve kötü düşüncelerden korur, kalbini gizli zikirle Allah'a bağlar. Bu uygulama, müridin mânevî makamlara yükselmesini ve ebedi mutluluğa ulaşmasını sağlar. Rabıtanın faydaları Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerle desteklendiği için inkâr edenler sağlam bir dayanaktan yoksundur. Müridin, bu yolu terk etmemesi ve inkârcılara kulak asmaması gerektiği vurgulanır (Kaya, 1996: 68-74).

3.4. Mürşidliğin Mertebeleri

Şeyh Muhammed Said, tarikat yolunda üç tür mürşid olduğunu söylemektedir: Sohbet Şeyhi, Zikir Şeyhi ve Hırka Şeyhi.

Sohbet şeyhi: Şeyh Muhammed Said, sohbet şeyhinin müridini sohbet ve hâliyle Allah'a yaklaştırdığını belirtmiştir. Sohbet Şeyhi, müridin mânevî olarak yükselmesine ve ilâhî feyiz almasına yardımcı olur. Bu mürşidin vasıtasıyla, müridin kalbine Allah'ın rahmet ve lütufları iner. Sohbet yoluyla müridin kalbi gün geçtikçe nurlanır ve ilâhî huzura yaklaşır. Şeyh Muhammed Said'e göre, kendi zamanında böyle şeyhler nadirdir ve böyle bir sohbet şeyhinin mânevî etkisi çok büyüktür. Kendisinin mürşidi Şâh Muhammed Ali Hüsameddîn et-Tavîlî ise bu nadir mürşidlerden biri olup zamanının en büyük velisidir (Kaya, 1996: 44). Zikir şeyhi: Şeyh Muhammed Said, zikir şeyhinin müride zikirleri öğreten ve kalbine mânevî teveccühü yapan kişi olduğunu belirtmiştir. Zikir şeyhi, müridin mânevî terakkisini zikirle destekler. Ancak, burada asıl önemli olan şeyhin kendisi değil, zikirdir. Şeyh Muhammed Said, zikir şeyhlerinin, müridin Allah'a kavuşmasına yardımcı olduğunu ifade etmiştir. Hırka şeyhi: Şeyh Muhammed Said, hırka şeyhinin müridini hırka giydirecek tarikat yoluna kabul eden, ona seyr u sülûk yaptıran ve zikri emreden kişi olduğunu söylemiştir. Hırka şeyhine tabi olan mürid, eğer şeyhin rehberliğinde hareket ederse Allah'a vasıl olur. Şeyh Muhammed Said, sohbet şeyhinin mânevî terakki ve ilâhî feyiz açısından en etkili olduğunu söylemiş, diğer iki mürşidin elinden de tarikata intisap edilebileceğini teşvikkâr bir şekilde ifade etmiştir (Kaya, 1996: 46).

SONUÇ

Tarikat, kişinin mânevî seyrini ve kalbî arınmasını hedeflerken, mürid-mürşid ilişkisi bu sürecin temel taşıdır. Mürşid, yalnızca bilgi veren bir muallim değil, aynı zamanda müridini Allah'a yönlendiren mânevî bir rehberdir. Bu bağlamda Şeyh Muhammed Said Seyfeddîn'in hayatı ve irşad faaliyetleri, mürid-mürşid ilişkisini derinlemesine anlamak için önemli bir örnek teşkil etmektedir. Cizre'de doğup belli bir eğitimden sonra mânevî kemâlâta ulaşan Şeyh Muhammed Said, Nakşibendî-Hâlidî tarikatının Hüsâmiyye şubesinin silsilesine bağlı bir mürşid olmuştur. Şeyh Muhammed Said bireylerin mânevî gelişiminde ve toplumsal değerlerin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır.

Şeyh Muhammed Said'in öğretileri, kişisel mânevî gelişimin ötesinde toplumun ahlâkî ve mânevî değerlerini güçlendiren bir etki oluşturmuştur. Özellikle Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin tasavvuf anlayışıyla şekillenen Hâlidîyye tarikatının etkisiyle öğretileri, geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Bu etki, sadece kişisel dinî pratiklerle sınırlı kalmayıp toplum üzerinde de derin izler bırakmıştır. Hüsâmiyye, Hâlidîyye'nin bir şubesi olarak toplumsal huzuru, ahlâkî değerleri güçlendiren bir hareket haline gelmiştir. Cizre gibi önemli merkezlerde, Hüsâmiyye, derin mânevî eğitimle toplumun barışını pekiştiren bir kurum olmuştur.

Şeyh Muhammed Said Seyfeddîn'in "*Muhtasarü's-sülûk ve'l-ihsân*" adlı eseri, tasavvufu ve tarikat kurumunu anlamak için önemli bir kaynaktır. Eserde mürid-mürşid ilişkisinin yalnızca kişisel bir terakki aracı değil, aynı zamanda toplumsal dönüşümdeki rolü de ele alınır. Tasavvuf, müridlerin mânevî kemâlâtını sağlamanın yanında, toplumun mânevî ve ahlâkî değerlerini besleyen bir disiplin olarak karşımıza çıkar. Mürid-mürşid ilişkisi, bu yolculuğun merkezinde yer almakta ve kişinin hakikat arayışında önemli katkılar sağlamaktadır.

Tarikatın sahil bir silsileye ve gerçek bir izne dayanması gerektiğini vurgulayan Şeyh Muhammed Said, tasavvufu bir ilim ve irfan yolu olarak görmemizi sağlar. Mürid-mürşid ilişkisi, kitabın ve sünnetin ışığında sağlıklı bir şekilde sürdürüldüğünde, mürid gerçek kemâlât ve Allah'a teslimiyet fırsatı bulur. Tarikata intisap eden herkes için bu ilişki, ilâhî hakikatlere ulaşma yolunda bir köprü gibidir.

Tarikatın doğru bir mürşid ve mânevî disiplinlerle izlenmesi gerektiği, Şeyh Muhammed Said'in öğretilerinde vurgulanan temel unsurdur. Mürşid, müridinin ruhânî terakkisini sağlayacak önemli bir etkiye sahip olup mürid de bu rehberlik sayesinde Allah'a yaklaşır. Şeyh Muhammed Said, tarikatın Allah'a en güvenilir ve doğru yolla ulaşmanın bir aracı olduğunu ifade eder.

Şeyh Muhammed Said, mürşidlerin müridlerin mânevî seyrini doğru yönlendirebilmesi için gerekli yeterliliğe sahip olmalarının zaruretini vurgular. Tasavvuf yolunun gerçek anlamda işlevini yerine getirebilmesi için bu durum çok önemlidir. Zira mürid-mürşid ilişkisi, mânevî yolculuğun merkezindedir. Hakiki mürşidin rehberliği, müridin mânevî olgunlaşmasında kritik bir rol oynar.

Şeyh Muhammed Said'e göre, rabîta uygulaması, müridin Allah'a yaklaşmasında etkili bir yöntemdir. Bu uygulama, müridin mürşidiyle kalp bağına güçlendirir ve Allah'a olan yakınlığını artırır. Nakşibendiyye tarikatının, sahih silsilesi ve Hz. Ebubekir vasıtasıyla Hz. Peygamber'e (s.a.v.) dayanan köklü bağlantısı nedeniyle Allah'a ulaşmak için en yakın yol olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca tarikat yolunda üç tür mürşid bulunur: Sohbet Şeyhi, müridi Allah'a yaklaştırırken; Zikir Şeyhi, zikirle mânevî gelişimi destekler; Hırka Şeyhi ise müridi tarikata kabul eder. Şeyh Muhammed Said, sohbet şeyhinin mânevî etkisini en güçlü olarak görse de diğer mürşid türlerinin de önemli olduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak, Şeyh Muhammed Said'in öğretileri, mürşidin rehberliğinin ve müridin mânevî gelişiminin birbirini tamamlayan bir süreç olduğunu gösterir. Tarikat, müridi nefsin kötü arzularından arındırarak Allah'a yaklaştıran bir araçtır. Mürid-mürşid ilişkisi, sadece bireysel bir gelişim süreci değil, aynı zamanda toplumsal huzurun ve ahlâkî değerlerin güçlendirilmesinin de vazgeçilmez bir yolculuğudur.

KAYNAKÇA

- Arslan, M. (2021). Şeyh-i Meczûb Divanı (Metin-İnceleme). Yayımlanmamış Doktora Tezi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Diyarbakır.
- Ayiş, Mehmet Şirin. (2015). *Tarikat Adabı*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Bardakçı, M. N. (2020). *İslâm Tasavvuf Düşüncesinin Teşekkülü*. ed. Mehmet Saffet Sarıkaya. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Bedevî, A. (1975). *Târîhu't-tasavvufi'l-İslâmî*. Kuveyt: Vekâletu'l-Matbûât.
- Buhârî, M. (1998). *Sahîhu'l-Buhârî*. Riyad: Beytü'l-Efkâr ed-Düveliyye.
- Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları.
- Cürcânî, S. Ş. (2004). *Mu'cemu't-Ta'rifât*. (Muhammed Sıddîk el-Miñşâvî thk.) Kahire: Dâru'l-Fadîle.
- Demirdaş, Ö. (2014). Ahmed Ziyaüddin Gümüştanevî'ye Göre Mürid-Mürşid İlişkisinin Boyutları, *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüştanevî Sempozyumu*, 03-05 Ekim 2013-Gümüştane: Bildiriler Kitabı, s. 323-330.
- Eraydın, S. (1994). *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: İFAV.
- Erginli, Z. (2006). *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kalem Yayınevi.
- Erkaya, M. E. (2017). Hâlidîyye Tasavvuf Geleneğinde Mürid-Mürşid İlişkileri, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*. cilt: IX, sayı: 18, s. 839-861.
- Es'ad Sâhib, M. (2012). *Bugyetü'l-vâcid fî mektûbâtı Hadreti Mevlânâ Hâlid*. Beyrut: Dâru'l-Kutübü'l-İlmiyye.
- Hafnî, A. (1987). el-. *Mu'cem mustalahâti's-sûfiyye*. Beyrut: Dâru'l-Mesîre.
- Himmet K. (2005). Mesnevi de Mürid Mürşid İlişkisi; *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, cilt.6, sa.14, ss.149-157.
- İbn Manzûr, (ts.). *Lisanu'l 'Arab I-VI*. thk. Abdullah Ali el-Kebir vd. Kahire.: Dâru'l-Meârif.
- Kaplan, H. (2012). Kuzey Irak'ta Hâlidî-Osmanî Tasavvuf Önderlerinden Şeyh Muhammed Ali Husâmüddîn et-Tavîlî (1861-1939) Hayatı, İrşad Faaliyetleri ve Türkiye'deki Halifeleri, *Uluslararası Mevlana Halid-i Bağdadi Sempozyumu Bildirileri*, 11-13 Haziran = International Symposium on Mavlana Khalid al-Baghdadi Papers . s. 249-255.
- Kara, M. (2018). *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. 15. bs. İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Kâşânî, A. (1992). Mu'cemü Istilâhâti's-Sûfiyye. (Abdülal Şahin thk.) Kahire: Dâru'l-Menâr.
- Kavak, A. (2012). Hâlidiyye Medreselerinin Anadolu'daki İlmî ve Kültürel Hayata Katkıları, *Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler* (Uluslararası Sempozyum): 29 Haziran - 1 Temmuz 2012, cilt: I, s. 267-287
- Kavak, A. (2015). Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin Halifelerinden Şeyh Osman Siracüddin et-tavîlî (v. 1283/1866) ve Biyâre Medresesi/Tekkesi. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (43), 260-285.
- Kaya, Ç. S. (1996). Gönül Sultanları ve Hak Sohbetleri. Ankara: Kültür Ofset.
- Kelâbâzî, M. (1994). et-Taarruf li Mezhebi Ehli't-Tasavvuf. Kahire: Mektebetü'l-Hancî.
- Kuşeyrî, İmam A. (2013). Mişkâtü'l-Envâr. (Ahmed Hâşim es-Sülemî thk.) Beyrut: Dâru'l-Kutubü'l-İlmiyye.
- Muslu, R. (2012). Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'ye Göre Mürid-Mürşid İlişkinin Boyutları, *Uluslararası Mevlana Halid-i Bağdadi Sempozyumu Bildirileri*, 11-13 Haziran 2010 = International Symposium on Mavlana Khalid al-Baghdadi Papers. s. 111-120.
- Müderriş, A. (1983). Ulemâunâ fi hidmet'l-ilmi ve'd-dîn. haz. Muhammed Ali el-Karadağî. Bağdat: Dâru'l-Harbe li't Tabâa.
- Öngören, Reşat. "Tarikat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/95-105. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Serhendî, İmâm Rabbânî Ahmed Fârûkî es-. (2011). *Mektûbât-ı Rabbânî*. çev. Abdülkadir Akçiçek. 2 Cilt. İstanbul: Çelik Yayınları.
- Solmaz, Süleyman. Yesevîlik Geleneğinden Bir Şair Salih Baba ve Mürid-Mürşid İlişkisi = Poet From the Yesevi Order: Salih Baba and the Mentor-Disciple Relationship, *IV. Uluslararası Alevîlik ve Bektaşîlik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 18-20 Ekim 2018, Ankara, 2018, cilt: II, s. 453-478.
- Tûsî, E. N. S. (1960). el-Lüma', thk. Abdülhalim Mahmud Taha ve Abdülbâki Surûr. Mısır: Dâru'l kutubi'l-hadîse.
- Türer, O. (2018). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*. 5. bs. İstanbul: Ataç Yayınları.
- Uludağ, S. (2016). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. 2. bs. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Yılmaz, H. K. (2009). *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 12. bs. İstanbul: Ensar Neşriyat.

Yiğit, Mesut. (2021). "Tasavvufun Kurumsallaşması: Tarikat Dönemi," *Tasavvuf*, İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Yiğit, Mesut. *Seyyid Muhammed Kadri Hazîn Haşimî: Hayatı, Tarikatı ve Düşüncesi*. Ankara: Kitabe Yayınları, 2022

Etik Beyan / Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s)

Mesut YİĞİT

Finansman / Funding

Yazar bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder.

The author acknowledges that received not external funding support of this research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests

Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

The author declares that he have no competing interests.